

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
GÜLŞEHİR SOSYAL BİLİMLER MYO
BANKACILIK VE SİĞORTACILIK PROGRAMI

Öğr. Gör. Müjdat Güngör

DERSİN ADI

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

5. HAFTANIN KONUSU

Bireysel Emeklilik Sistemine Giriş

1) ÖZEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN DOĞUŞU

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik harcamalarının devlet bütçesi içerisinde önemli bir maliyet kalemi olmaya başlaması, bu ülkelerin hükümetlerini sosyal güvenlik konusunda devletin sorumluluğunu sınırlamaya ve fonlama esasına göre işleyen özel emeklilik sistemlerine yönelmeye sevk etmiştir.

Bu doğrultuda, özel emeklilik sisteminin arkasında yatan dinamikler şöyle özetlenebilir:

- Gelişmiş ülkelerde hızla yükselen hayat standardının sosyal güvenlik sisteminin sağladığı gelirden daha yüksek bir gelir ihtiyacı doğurmuş olması,
- Bu sistem ile çalışmayan kesimin de güvence altına alınabilmesi,
- Sosyal güvenlik sisteminin, yeteri kadar emeklilik güvencesini sağlayamadığı durumlarda tamamlayıcı nitelikte bir sistem olması,
- Sistemin mikro düzeyde, kişilerin kendi emeklilik dönemlerinin finansmanında, kendisinin söz sahibi olmasını sağlarken; makro düzeyde ise sermaye piyasalarını derinleştiren, ulusal tasarruf düzeyini, istihdamı ve sermaye verimliliğini artıran bir sistem olmasıdır.

2) SOSYAL GÜVENLİK KRİZİ VE BİREYSEL EMEKLİLİĞİN GELİŞİMİ

Sosyal sigortacılık esaslarına dayanan çağdaş sosyal güvenlik sistemi, ilk kez 1881 yılında Prusya Şansölyesi Otto von Bismarck tarafından kurulmuştur. Bismarck bu modeli 7 aktif sigortalının 1 emekliyi finanse etmesi üzerine kurgulamıştır. Ancak kuşaklar arası dayanışma ve toplumun zengin üyelerinin yoksul üyelerine kaynak aktarması gibi yüksek düşüncelerle kurulan bu sistemin tasarımı sırasında, demografik değişimin sisteme etkilerinin ne derece yüksek olabileceği yeterince öngörülememiştir. Başlangıçta en az 7 çalışanın primleriyle bir emekli aylığını finanse etmesi üzerine kurulan sosyal güvenlik sistemi; yaşam standartlarının iyileşmesi paralelinde insan ömrünün uzaması, ölüm ve doğum oranlarının

gerilemesi sonucunda, günümüzde küresel bazda 4-5 çalışanın 1 emekliyi finanse etme noktasına gelmiştir. OECD genelinde 1990 yılında %18 olan yaşlıların toplum içerisindeki payı, 2030'da %30'a yükseldiğinde, 1 emekliyi sadece 1 çalışanın finanse etmesi beklenecektir.

Bu durum, tüm ülkelerde sistemin kendi dengeleri içerisinde birtakım tedbirlerle aşılmaya çalışılmaktadır. Başvurulan bu tedbirler şöyle sıralanabilir:

- Emeklilik yaşının artırılması,
- Sosyal sigorta primlerinin yükseltilmesi,
- Emekli aylıklarının reel alım gücünün düşürülmesi,
- Vergi oranlarının artırılması,
- İmtiyazlı emeklilik uygulamalarına son verilmesi,
- Erken ve malûlen emekli olma koşullarının zorlaştırılması,
- Yüksek emekli maaşlarının yüksek oranda vergilendirilmesi,
- Kayıtdışı istihdamın kayıt altına alınması,
- Genç nüfusa sahip ülkelere işçi kabul edilmesi.

Alınan tüm tedbirlere rağmen, sosyal güvenlik sisteminin finansman açığının kapatılmasının mümkün olmaması durumunda ise bütçeden sosyal güvenlik sistemine transfer yapılacaktır. Ancak bu durum da kamu kesiminin borçlanma gereksinimi ve ülkedeki vergi oranlarının genel düzeyi üzerinde giderek artan bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Gerekli reformlar yapılmadığı takdirde ortaya çıkan ve bir kez çıktıktan sonra da sürekli büyüyen sosyal güvenlik açıklarının kamu finansmanına getireceği yük, devletleri en radikal tedbirleri almaya yöneltecek derecede büyüktür.

Ancak bu tür tedbirler, bireyin refahını artırmak yerine, sosyal güvenlik kurumlarının gelir-gider dengelerinin tekrar sağlanması amacını taşımaktadır. Oysaki yurtdışı deneyimler göstermektedir ki; primlerin artırılması, emeklilik aylıklarının düşürülmesi ve emekli olma koşullarının zorlaştırılması suretiyle bireyler, çalışma hayatları boyunca mevcut sosyal güvenlik açığını kapatmak için daha yüksek prim ödeyecek ve ayrıca emeklilik dönemlerinde bir önceki kuşağa kıyasla daha düşük oranda bir emeklilik aylığına hak kazanacaklardır.

Sosyal güvenlik sisteminin sağladığı standardın azalması ve sosyal güvenlik aylıklarının amaçlanan hedeflere ulaşmakta yetersiz kalması sonucunu doğuran bu ortamda, gereksinimlerin sosyal güvenlik tarafından karşılanamayan bölümünün bireylerin kişisel tasarruflarıyla kapatılması gündeme gelmiştir. Sosyal güvenlik sisteminin en önemli faaliyet

dallarından biri olan “emeklilik aylıkları alanında ortaya çıkan ihtiyacın giderilmesi” için ortaya çıkan kalıcı çözüm “özel/bireysel emeklilik planları” olmuştur.

3) BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

3.1.) Bireysel Emeklilik Sistemi Nedir?

Emeklilik, insanların çalışma hayatlarının sona ermesi ile kendilerine ve sevdiklerine çok daha fazla zaman ayırabilecekleri bir dönemdir. Aktif çalışma hayatlarını sona erdirip emekli olan insanlar, kendileri ve aileleri için en az çalıştıkları dönemde sağladıkları hayat standartlarını sürdürmek ve hatta daha fazlasını sağlamak isterler. Ancak bu dönemde mevcut gelirlerindeki bir azalma hayatlarının belki de en güzel dönemini olumsuz şartlar altında geçirmelerine yol açacaktır.

Sosyal güvenlik sistemlerinin, ülkemizin de dahil olduğu çoğu ülkede kişilerin emeklilik dönemleri için yeterli geliri sağlayamadığı görülmektedir. Bu nedenle emeklilik dönemlerinde insanlar ya ikinci bir gelir yaratmak için çalışmak zorunda kalırlar ya da sağlanan mevcut geliri kabul edip hayat standartlarını düşürerek yaşamaya çalışırlar. Emeklilik dönemlerini alıştıkları yaşam standardını sağlayarak geçirebilmek için kişilerin bireysel tasarruf yapmaları gerekliliği özel emeklilik sistemlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özel emeklilik sistemleri, kişilerin çalışma hayatları boyunca düzenli tasarruflarda bulunarak emeklilikte ihtiyaç duydukları gelire ulaşmalarına yardımcı olmaktadır. Bu sayede özel emeklilik sistemleri, sosyal güvenlik sistemlerinin “tamamlayıcısı” olarak sistem içerisinde rol almaktadırlar.

Bu doğrultuda ortaya çıkan Bireysel Emeklilik Sistemi, kişilerin aktif çalışma yaşamları boyunca yaptıkları tasarrufları uzun vadeli yatırıma yönlendirerek emeklilik dönemlerinde, yaşam standartlarını koruyabilecekleri bir gelir elde etmelerini sağlayan özel bir emeklilik sistemidir. Kişiler bu sisteme gönüllü katılarak, sosyal güvenlik sisteminin sağladığı emeklilik gelirine ek bir gelir sağlayabilmektedir.

Gelişmiş tüm ülkelerde uygulanmakta olan bireysel emeklilik sisteminin amaçları, özet olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Bireylerin yaşlılıklarında kullanmaları amacıyla, güvenli bir şekilde tasarruf yapmalarını sağlamak,
- Bu tasarrufları teşvik etmek, yatırıma yönlendirmek ve düzenlemek,
- Emekli aylığı ve toptan geri ödeme yoluyla katılımcılara emeklilik dönemlerinde ek gelir sağlayarak, refah düzeylerini artırmak,

- Ekonomiye kaynak yaratmak,
- İstihdamı artırmak.

3.2.) Bireysel Emeklilik Sisteminin Tasarruflara Etkisi

- **Bilinci Artırır:** Bireysel hesaplarda emeklilik tasarruflarının birikmeye başlamasından sonra, emeklilik dönemi için tasarruf yapılmasının gerektiğine ilişkin bireylerin bilincini artırır.
- **Tasarruf yapmaya teşvik eder:** Emeklilik fonu varlıklarının yüksek getiri elde etmesi, bireyleri daha fazla tasarruf yapmaya teşvik eder.
- **Tasarruf yapma disiplinine girmeyi sağlar:** Özel emeklilik fonlarının, tüm çalışanlar için zorunlu tutulması durumunda, bireylerin erken yaşlardan itibaren emeklilik için tasarruf yapma disiplinine girmelerini sağlar.
- **Tüketim seviyelerini düşürür:** Dağıtım sisteminden fonlama sistemine geçiş sırasında oluşacak maliyetin, vergilerin artması suretiyle finanse edilmesi halinde vergi mükellefi olan bireylerin tüketim seviyelerini düşürür.
- **Tasarruf kabiliyetini artırır:** Reform sonrası artan büyüme hızının, kişi başına geliri artırması suretiyle zorunlu harcamaların gelir içindeki payını düşürerek insanların tasarruf kabiliyetini artırır.

3.3.) Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansal Piyasalara Etkisi

- **Sabırlı sermaye olma özelliği:** Özel emeklilik fonu yatırımlarının; sermaye, para, döviz ve türev piyasalarının gelişiminde etkin bir rolü vardır. Özel emeklilik fonları, istikrarlı ve uzun dönemli yatırımlar olduğu için sermaye piyasalarındaki dalgalanmanın düşürülmesinde etkili olarak istikrarlı bir büyümenin sağlanmasında önemli rol oynarlar. Özel emeklilik programlarının amacı, makul risk sınırları içinde yüksek getiri sağlamaktır. Bu yüzden emeklilik fonları, yatırım yaptıkları varlıklarda uzun vadede kâr etmeyi hedeflemeleri nedeniyle “sabırlı sermaye” olarak nitelendirirler.
- **Piyasalara olan güveni artırır:** Emeklilik fonlarının zamanla büyümesi sonucunda, finansal sistem içerisinde kendi parasıyla spekülatif hareket yapan kişi veya kurumların etkinliklerinin azalması sağlanacaktır. Bu durum beraberinde finans piyasalarına olan güvenin artmasına ve sermaye piyasalarının derinleşmesine imkân tanıyacaktır.
- **Finans sektörünün gelişimini ve uzmanlaşmasını sağlar:** Özel emeklilik fonları bir yandan uzun vadeli yatırımlar ile finansal yenilikleri teşvik ederken, diğer yandan da

finans kurumlarından yoğun bir hizmet ve ürün talebinde bulunarak, finans sektörünün gelişimini ve uzmanlaşmasını sağlamaktadır.

3.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin Emek Piyasasına Etkisi

Özel emeklilik sistemi, emek piyasasının yeniden düzenlenmesi sürecinde aşağıda belirtilen etkileri ile rol oynamaktadır:

- **Sermayenin tabana yayılmasını sağlar:** Özel emeklilik sistemlerinin sermaye piyasasına yaptığı yatırımlarla, sermayenin mülkiyeti çalışanlara geçmekte, bir anlamda tabana yayılmaktadır. Bu sayede, bireysel birikimleri ile sahip olamayacakları derecede çeşitlendirilmiş bir yatırım portföyünden, tasarrufları oranında pay almaktadırlar.
- **Motivasyonu artırır:** Özellikle işverenin de çalışan için katkı payı ödediği emeklilik sistemleri, çalışanların kurum kültürünü benimsemesini sağlayarak, motivasyonu artırır ve daha verimli çalışmaya teşvik eder.
- **Vergi avantajı sağlar:** Vergi avantajı nedeniyle, çalışanların tasarruflarını özel emeklilik programlarında değerlendirmeleri, diğer alternatiflere göre daha avantajlı sonuçlar yaratmaktadır.
- **Daha fazla kâr payı sağlar:** Özel emeklilik sistemleri, çalışan kesimi ekonominin işleyiş mekanizmalarına entegre ederek, ekonominin kârlılığından daha fazla pay almalarına olanak sağlar.
- **Fikir ve çıkar birliği yaratır:** Özel emeklilik sistemleri ekonominin dinamik bir büyüme sağlaması konusunda bürokrasi, çalışanlar ve işverenler arasında fikir ve çıkar birliği yaratarak, sağladığı yüksek gelir ile bu büyümenin sonuçlarından çalışanları daha fazla yararlandırmaktadır.

4) KAYNAKLAR

- Sosyal Güvenlik Kurumu (www.sgk.gov.tr)
- Muhasebat Genel Müdürlüğü (www.muhasebat.hmb.gov.tr)
- www.tuik.gov.tr
- Muhammed Sabır FIRAT. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi ve Sosyal Güvenlik Açıkları.
- Cengiz KILIÇ. Bireysel Emeklilik ve Sosyal Güvenlik Sistemi (İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi)

- Fuat ERDAL (2018). Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi (Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1484)